

СИЛАБУС
навчальної дисципліни

ЧЕРНІГІВСЬКА ЄПАРХІЯ
В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII
– XVIII СТ.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Навчально-науковий
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Освітній ступінь
Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-професійна програма
Кількість кредитів
Рік підготовки, семестр
Компонент освітньо-професійної
програми
Дні занять
Мова викладання
Консультації

Викладач

Контакти

Третій (освітньо-науковий)
03 Гуманітарні науки
032 Історія та археологія
Історія та археологія
4
2 рік, IV семестр
вибіркова

згідно з розкладом

українська

щовівторка 11.30–12.30 (304 кабінет, з
можливістю дистанційної роботи на
платформах ZOOM та Google-class).

кандидат історичних наук, доцент

Тарасенко Олександр Федорович

E-mail: Simon67@ukr.net

1. Анотація курсу.

Навчальний курс «Чернігівська єпархія в другій половині XVII – XVIII ст.» розрахований на здобувачів вищої освіти (третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти) спеціальності «032 Історія та археологія» з урахуванням наявності у них другого ступеня вищої освіти (магістр). Навчальний курс побудований відповідно до вимог Європейської Кредитно-Трансферної системи (ECTS).

Курс «Чернігівська єпархія в другій половині XVII – XVIII ст.» підготовлений для здобувачів вищої освіти (третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти) («Доктор філософії»), (кваліфікація: доктор філософії в галузі гуманітарних наук за спеціальністю «Історія та археологія») на 2 курсі, 4 семестрі, та містить 120 год. (20 год. лекцій, 14 год. сем., 34 аудит. год., 86 год. с.р. (4 кредити). Форма підсумкового контролю – залік. У змісті курсу виокремлені два змістові модулі.

Зміст першого модулю передбачає:

- ознайомлення здобувачів освіти з джерельною базою, основною літературою та методами дослідження історії Чернігівської єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.;
- вивчення процесу відродження Чернігівської єпархії в епоху Української національної революції в середині XVII ст.;
- вивчення історії піднесення Чернігівської єпархії в періоди правління гетьманів Івана Самойловича і Івана Мазепи;
- з'ясування значення для Чернігівської єпархії підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату;
- з'ясування ролі Чернігівських архієреїв Лазаря Барановича, Феодосія Углицького, Іоанна Максимовича в розвитку Чернігівської єпархії;
- вивчення зародження й піднесення книгодрукування в Чернігівській єпархії;
- з'ясування процесу формування складу, органів управління Чернігівської єпархії;
- з'ясування традицій парафіяльного і монастирського життя в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.

Зміст другого модулю передбачає:

- вивчення єпархіального життя на Чернігівщині в умовах синодального управління в XVIII ст.;
- з'ясування ролі чернігівських архієреїв у розвитку Чернігівської єпархії в XVIII ст.;
- вивчення доленосних подій церковного життя Чернігівської єпархії в XVIII ст.;
- формування стійких знань з історії Чернігівської єпархії в XVIII ст.;
- з'ясування освітніх процесів у Чернігівській єпархії, важливості діяльності Чернігівського колегіуму;
- усвідомлення закономірності церковних процесів у Чернігівській єпархії наприкінці XVIII ст.;
- вивчення монастирського життя в Чернігівській єпархії в XVIII ст.;
- з'ясування закономірностей освітніх, мистецьких, видавничих процесів у Чернігівській єпархії в XVIII ст.

2. Передреквізити курсу.

Для освоєння змісту навчального курсу «Чернігівська єпархія в другій половині XVII – XVIII ст.» необхідно опанувати навчальний матеріал з навчальних дисципліни «Історія України», «Історія Церкви в Україні», «Джерелознавство історії України», «Українська історіографія», «Спеціальні історичні дисципліни», «Релігієзнавство».

3. Постреквізити курсу.

Після вивчення дисципліни Силабусу знання, уміння та навички, отримані здобувачами вищої освіти, стануть у пригоді під час навчання у докторантурі, під час підвищення кваліфікації у закладах післядипломної освіти і наукових установах України, навчання та стажування за кордоном, участі в освітніх програмах, дослідницьких грантів і стипендій, що містять додаткові наукові та освітні компоненти.

4. Мета курсу:

- підготовка висококваліфікованого, конкурентоспроможного, інтегрованого у світовий науково-освітній простір фахівця зі спеціальності «Історія та археологія», який володіє фундаментальними фаховими компетентностями і здатного до інноваційної дослідно-наукової, організаційної, педагогічної, практичної діяльності та консультування в галузі історичної науки, архівної справи, охорони культурної спадщини, культури, державного управління в гуманітарній сфері, ефективно впроваджувати освітній процес у ЗВО.
- ознайомити здобувачів вищої освіти з метою, основними завданнями, структурними компонентами навчального курсу «Чернігівська єпархія в другій половині XVII – XVIII ст.», його джерелознавчою й історіографічною базою, ключовими процесами церковного життя в Чернігівській єпархії;
- пробудити інтерес до історії церкви в Україні;
- виховати почуття патріотизму, національної гідності, толерантності, стверджувати ідеали гуманізму.

5. Формування програмних компетентностей і результатів навчання.

Шифр згідно ОНП	Компетентності
ЗК 1	Здатність формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору.
ЗК 2	Здатність до системного наукового мислення для здійснення дослідницької діяльності на основі власного наукового досвіду та світогляду.

ЗК 3	Здатність до вирішення актуальної наукової проблеми шляхом аналізу наявного наукового доробку та створення нових знань та методів для її розв'язання.
ЗК 4	Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї, формулювати та експериментально перевіряти наукові гіпотези, планувати, розробляти та реалізовувати дослідницькі та інноваційні проекти і програми.
ЗК 5	Здатність демонструвати культуру наукового усного і письмового мовлення, презентувати наукові результати в міжнародному загальному, науковому і професійному середовищі державною та іноземною мовами.
ЗК 8	Здатність до неупередженого сприйняття та аналізу існуючих наукових ідеї та концепцій, об'єктивної оцінки власних наукових здобутків, до критичності і самокритичності.
ФК 2	Здатність до пошуку, отримання доступу до джерел інформації шляхом використання облікової документації архіву та музею, бібліотечного каталогу, новітніх ІКТ-ресурсів для формування джерельної бази дисертаційного дослідження.
ФК 3	Здатність до критично-оцінювального ставлення до різних типів історичних та археологічних джерел, їхнього широкого використання для написання дисертаційного дослідження.
ФК 5	Здатність до опанування наукової термінології, вільного оперування нею у власній науковій діяльності.
ФК 6	Здатність до використання сучасних методів та методологічних практик історичного та археологічного досліджень для комплексного вивчення дослідницького об'єкту та максимальної реконструкції відповідного історичного зрізу.
ФК 7	Здатність презентувати результати наукових досліджень з історії та археології в усній і письмовій формі з урахуванням галузевої специфіки відповідно до національних та міжнародних стандартів.
Програмні результати навчання	
ПРН 2	Досконале знання сфери досліджуваного та широкого загальноісторичного контексту, історіографічної та джерелознавчої бази, модерних наукових теорій і концепцій зі спеціальності історія та археологія, використання вітчизняного і зарубіжного наукового досвіду і доробку.
ПРН 3	Здатність генерувати нові ідеї, формувати нові знання, формулювати нові історичні завдання для розширення меж дослідницької діяльності, вміння розробляти і реалізовувати інноваційні проекти і програми для визначення нових пріоритетних напрямків розвитку історичної науки.
ПРН 4	Здатність визначати мету, завдання, об'єкт, предмет, стратегію, алгоритм теоретичного та експериментального дослідження з історії та археології, організовувати власну та колективну наукову діяльність відповідно до умов і потреб історичної науки в Україні і світі.
ПРН 5	Навички наукового пошуку джерел різного типу, їхнього всебічного аналізу, визначення достовірності, інформативності,

	унікальності шляхом застосування сучасних методів і засобів дослідження.
ПРН 6	Володіння усім спектром методичного інструментарію, вміння обирати оптимальні шляхи розв'язання проблеми, формування оригінальної творчої лабораторії з урахуванням провідних методологічних тенденцій, методологічних принципів філософського дослідження, теоретичних та емпіричних методів історичного дослідження, соціологічних і статистичних методів.
ПРН 13	Здатність працювати у форматі міждисциплінарних наукових досліджень, використовувати інструменти і методи інших гуманітарних і природничих наук.
ПРН 15	Здатність до невпинного саморозвитку на основі сформованого наукового світогляду вченого-дослідника, новатора, просвітника, потреба нових знань, наукової комунікації, навчання упродовж всього життя.

6. Організація навчання.

Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Всього годин	Лекції	Практичн і заняття	Самостійна робота
Змістовий модуль 1.				
Історія Чернігівської єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.				
Тема 1. Відродження Чернігівської єпархії за часів Української національної революції	10	2	2	6
Тема 2. Передумови, події та наслідки підпорядкування Київської митрополії та Чернігівської єпархії Російському патріархату	10	2	2	6
Тема 3. Піднесення церковного життя в Чернігівській єпархії в останній чверті XVII – на початку XVIII ст.	20	4	2	14
Тема 4. Парафіяльне, монастирське життя, книгодрукування в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.	20	4	2	14
Разом за змістовим модулем 1	60	12	8	40

Змістовий модуль 2.				
Історія Чернігівської єпархії в XVIII ст.				
Тема 1. Зміни церковного життя в Чернігівській єпархії в постмазепинський період	10	2		8
Тема 2. Парафіяльне, монастирське життя в Чернігівській єпархії в XVIII ст.	20	2	2	16
Тема 3. Освіта, мистецтво, книгодрукування в Чернігівській єпархії XVIII ст.	20	2	2	16
Тема 4. Видатні постаті Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.	10	2	2	6
Разом за змістовим модулем 2	60	8	6	46
<i>Усього годин</i>	120	20	14	86

7. Тематика практичних занять.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Чернігівська єпархія за часів Української національної революції	2
2	Підпорядкування Київської митрополії та Чернігівської єпархії Російському патріархату	2
3	Чернігівська єпархія в епоху гетьмана І. Мазепи	2
4	Видавнича діяльність у Чернігівській єпархії	2
5	Монастирське життя в Чернігівській єпархії	2
6	Видатні церковні діячі Чернігівської єпархії	2
7	Архітектура, мистецтво Чернігівської єпархії	2
Усього годин практичних занять		14

8. Завдання для самостійної роботи.

Здобувачі повної вищої освіти виконують реферативні завдання або міні-дослідження з обраної проблематики за погодженням із викладачем.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Архієпископ Лазар Баранович.
2. Архієпископ Феодосій Углицький.
3. Архієпископ Іоанн Максимович.
4. Чернігівський Успенський монастир у другій половині XVII – XVIII ст.
5. Чернігівський Троїце-Іллінський монастир у другій половині XVII – XVIII ст.
6. Видання Чернігівської друкарні.
7. Рихлівський Миколаївський монастир у другій половині XVII – XVIII ст.

8. Гетьман Іван Мазепа як меценат Чернігівської єпархії.
9. Церковна архітектура в Чернігівській єпархії у другій половині XVII – XVIII ст.
10. Церковне мистецтво в Чернігівській єпархії у другій половині XVII – XVIII ст.
11. Церковні джерела Чернігівської єпархії Чернігівській єпархії у другій половині XVII – XVIII ст.
12. Ліквідація Чернігівської друкарні Московською церквою і Російським урядом.
13. Чернігівський колегіум.
14. Єпархіальне управління Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
15. Секуляризація монастирських маєтностей.

9. Порядок оцінювання.

№	Назва теми	Всього балів	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1	Відродження Чернігівської єпархії за часів Української національної революції	16	2	6	4,5
2	Передумови, події та наслідки підпорядкування Київської митрополії та Чернігівської єпархії Російському патріархату	4	2	6	4,5
3	Піднесення церковного життя в Чернігівській єпархії в останній чверті XVII – на початку XVIII ст.	16	2	6	4,5
4	Парафіяльне, монастирське життя, книгодрукування в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.	16	2	6	4,5
5	Зміни церковного життя в Чернігівській єпархії в постмазепинський період	4	2	6	4,5
6	Парафіяльне, монастирське життя в Чернігівській єпархії в XVIII ст.	4	2	6	4,5
7	Освіта, мистецтво, книгодрукування в Чернігівській єпархії XVIII ст.	16	2	6	4,5
8	Видатні постаті Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.	4	2	6	4,5
	Разом за курс	100	16	48	36

10. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Перелік питань до заліку.

1. Джерела та історіографія історії Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
2. Періодизація (основні етапи) історії Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
3. Чернігівська єпархія в епоху Української національної революції середини XVII ст.
4. Взаємини і протистоянні Чернігівських архієпископів і Київських митрополитів у другій половині XVII ст.
5. Чернігівський архієпископ Лазар Баранович як церковний і політичний діяч.
6. Чернігівський архієпископ Феодосій Углицький.
7. Склад, структура управління Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
8. Чернігівська єпархія в епоху правління гетьмана Івана Мазепи.
9. Чернігівський колегіум.
10. Підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату 1686 р.: канонічні й історичні обставини. Наслідки для Чернігівській єпархії.
11. Відродження церковного життя в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
12. Церковна (культува) архітектура українського бароко в Чернігівській єпархії.
13. Видавнича діяльність Чернігівської єпархії.
14. Парафіяльне життя Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
15. Церковне мистецтво в другій половині XVII – XVIII ст.
16. Церковна архітектура Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
17. Монастирське життя Чернігівської єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
18. Секуляризація монастирського землеволодіння в Чернігівській єпархії в другій половині XVII – XVIII ст.
19. Видатні церковні постаті Чернігівської єпархії XVIII ст.
20. Причини занепаду Чернігівської єпархії наприкінці XVIII ст.

12. Політика курсу.

Здобувач вищої освіти зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу (у разі відсутності через хворобу або поважну причину – надати підтверджувальну довідку);
- не запізнюватися, мати належний зовнішній вигляд; під час занять не користуватися мобільним телефоном;
- відпрацьовувати пропущені практичні заняття у визначений викладачем час; старанно готуватися до практичних занять;
- старости груп повинні контролювати забезпечення семінарського заняття історичною картою або засобами для презентації (при потребі).

13. Політика академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

14. Рекомендовані вибрані джерела і література.

Джерела

- Архив Юго-Западной России, издаваемый временною комиссиею для разбора древних актов. К., 1872. Ч. 1. Т. 5. 127+488 с.
- Білецький О. Хрестоматія давньої української літератури (до кінця XVIII ст.). Київ, 1967.
- Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / Упоряд. С. Павленко. К.: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія“, 2008. 1144 с.
- Доба гетьмана Івана Мазепи в документах/Упоряд. С. Павленко. Київ: КМ Академія, 2007. 1144 с.
- Мазепина Атлантида. Творча спадщина доби 1687–1709 рр. / Упоряд. Сергій Павленко. Київ : Мистецтво, 2021. 503 с.
- Патрило Ісидор. Джерела і бібліографія історії Української Церкви. Рим, 1975–1995. Т. 1–3.
- Періодичні видання Чернігівської єпархії: “Прибавление к Черниговским епархиальным известиям” (1906 – 1911), “Вера и Жизнь” (1912 – 1917). Бібліографічний покажчик. Чернігів, 2003. 158 с.
- Тарасенко О.Ф. Археографічна діяльність архієпископа Філарета (Гумілевського) в Україні. *Київська старовина*. 2003. № 5. С. 157 – 165.
- Тарасенко О.Ф. Дмитро Туптало. «Руно орошенное» (Підготовка тексту, передмова, коментарі). *Сіверянський літопис*. 2009. № 1. С. 30 – 50; № 2-3. С. 206 – 227; № 4. С. 151 – 173.
- Тарасенко О.Ф. З історії Чернігівської Іллінської друкарні: матеріали до видання «Собрание поучений на все воскресные и праздничные дни» 1778 р. *Сіверянський літопис*. 2010. № 6. С. 61 – 71.
- Україна доби Івана Мазепи. 1708–1709 роки в документальних джерелах / Упорядник С. Павленко. Київ: Мистецтво, 2019. 496 с.
- Українська література XVII ст. К., 1987.

Філарет (Гумілевський). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Чернигов, 1873–1874. Т. 1–7.

Література

Беднов В.А. Православная церковь в Польше и Литве (по Volumina Legum). Екатеринослав, 1908. 512+XVIII с.

Білецький П. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII ст. Київ, 1981.

Болховітінов Євгеній, митрополит. Вибрані праці з історії Києва / Упор., вст. ст. та додатки Тетяни Ананієвої. К.: «Либідь» – «ІСА», 1995. 484 с.

Булгаков М., митрополит. История Русской Церкви. М., 1996. Кн. 1 – 12.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. К., 1998. Т. 1 – 4.

Головащенко С. Феномен українського православ'я. Релігійно-церковний аспект першого українського відродження XVII ст. *Людина і світ*. 1993. №6-7. С.2–8.

Грушевський М. Історія української літератури. Київ, 1993. Т.3, Т. 6.

Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. У 2-х книгах. Львів, 1981.

Історія релігій в Україні. За редакцією П.Яроцького. Київ, 1997. Т. 1–8.

Коваленко О.Б., Тарасенко О.Ф. До питання про авторство “Историко-статистического описания Черниговской епархии”. *Україна і Росія в панорамі століть*. Чернігів, 1998. С. 195 – 206.

Крижанівський О., Плохій С. Історія Церкви та релігійної думки в Україні. Навч. посібник: У 3-кн. Кн. 3. Кінець XVI – середина XIX ст. К., 1994.

Ластовський В. Історія православної церкви в Україні наприкінці XVII – XVIII ст.: історіографічні аспекти. К., 2006.

Матях В.М. Баранович Лазар. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2003. Т. 1 : А - В. С. 183.

Огієнко І. Історія українського друкарства. Київ, 1992.

Огієнко І. Українська Церква. К., 1993.

Павленко С.О. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 602 с.

Смолич И.К. История Русской Церкви. 1700 – 1917. М., 1996.

Степовик Д. Історія української ікони X – XX ст. Київ, 2004.

Тарасенко О.Ф. «Одобрение»: до історії церковно-юридичних практик у Чернігівській єпархії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. *СЕМІНАРИУМ*. Історія Церкви та церковно-історичної науки / Упорядник О.Ф. Тарасенко. – Чернігів, 2008. – Вип. 1. – С. 82 – 91.

Тарасенко О.Ф. Девіантна поведінка парафіяльного духовенства (за матеріалами Чернігівської єпархії кінця XVIII–першої половини XIX ст.). *Сіверянський літопис*. 2012. № 5-6. С.42-49.

Тарасенко О.Ф. Роль і місце церковних структур у адмініструванні Чернігово-Сіверщини за доби середньовіччя і модерного часу. *Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини. Матеріали науково-практичної конференції (Чернігів, 4 жовтня 2007 р.)*. Ніжин: Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2007. С. 81 – 87.

Тарасенко О.Ф. Святитель Феодосий, архиепископ Черниговский. Дубно: «Мелиса», 2005. – 168 с.: ил.

Тарасенко О.Ф. Святитель Феодосій Чернігівський. *Чернігів: історія міста в історіях людей* / За ред. І.В. Кондратьєва. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2017. С. 42 – 52.

Тарасенко О.Ф. Філарет (Гумілевський) як історик Чернігівщини. *Сіверянський літопис*. 1996. № 2-3. С. 82 – 86.

Тарасенко О.Ф. Черниговский Елецкий Свято-Успенский монастырь. Исторический очерк с приложением «Скарбницы потребной» Иоанникия Галятовского в русском переводе. Чернигов, 2013. 312 с., ил.

Тарасенко О.Ф. Чернігівський архієпископ Феодосій Углицький і гетьман Іван Мазепа. *Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи: Збірник наукових праць, присвячений 1100-літтю першої літописної згадки про Чернігів*. Чернігів: Деснянська правда, 2007. С. 496 – 504.

- Тарасенко О.Ф. Джерела до історії Миколаївської парафії с. Шестовиці *Село над Десною – Шестовиця: збірник статей і матеріалів* / відп. ред. О.Б. Коваленко та ін. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2009. С. 157 – 173.
- Тарасенко О.Ф. До історії церковно-юридичних практик у Чернігівській єпархії наприкінці XVIII – на початку XIX ст.: призначення парафіяльних священиків *Болховітинівський щорічник 2008* / Відповід. ред. К. Крайній; наук. ред. В. Ластовський. К.: НКПІКЗ, «Фенікс», 2009. С. 150 – 153.
- Тарасенко О.Ф. Монастирі Чернігова у регіональній історичній літературі другої половини XVII ст. *Чернігівські старожитності. Науковий збірник*. Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2009. С. 303 – 306.
- Травкіна О.І. Максимович Іоанн. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла–Мі. С. 459.
- Травкіна О.І. Чернігівський колегіум (1700 – 1786). Чернігів: ДКП РВВ. 120 с.
- Філарет (Гумілевський). *История Русской Церкви*. М., 2001.
- Харлампович К.В. Малороссийское влияние на великороссийскую церковную жизнь. – Казань, 1914. – Т. 1. – XXIV+878+LXVI с.
- Черниговский Елецкий Свято-Успенский монастырь. К., 1999. 87 с.
- Шевчук В. Відродження і реформація в українській культурі XV – XVIII ст. *Філософська та соціологічна думка*. 1989. № 4.
- Шляпкин И.А. Св. Димитрий Ростовский и его время (1651–1709). СПб., 1891.

15. Інтернет-ресурси / Інформаційні ресурси.

- https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%94%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%8F
- <http://orthodox.org.ua/>
- <https://www.cerkva.info/>
- <https://www.pomisna.info/uk/tserkva/istoriya/>
- <http://ugcc.ua/>
- http://www.rkc.lviv.ua/category_1.php?cat_1=5&lang=1
- [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%94%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%8F_%D0%A3%D0%9F%D0%A6_\(%D0%9C%D0%9F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%94%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%8F_%D0%A3%D0%9F%D0%A6_(%D0%9C%D0%9F))

ПРО ВИКЛАДАЧА

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Тарасенко Олександр Федорович